

УДК 271.2(477+498) «08»

**ВИПУСКНИКИ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ – ВИДАТНІ
ПРЕДСТАВНИКИ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХІВНИЦТВА РУМУНІЇ ХІХ СТ.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ «КИШИНІВСЬКИХ ЄПАРХІАЛЬНИХ ВІДОМОСТЕЙ»)**

В.Г.Церковна

*кандидат історичних наук, доцент,**Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

У статті розглянуто відомості про видатних представників вищого православного духівництва Румунії ХІХ ст., які отримали освіту в Київській духовній академії. Проаналізовано їх найважливіші наукові та богословські досягнення, що сприяли розвитку духовної та світської освіти, науки, культури, церковного будівництва в Румунії.

Ключові слова: *«Кишинівські єпархіяльні відомості», Київська духовна академія, вище православне духовенство, Румунія, церква, освіта.*

Вивчення історії Бессарабії ХІХ ст. неможливе без дослідження духовного життя населення, важливою складовою якого була православна церква. Російській православній церкві після приєднання Південної Бессарабії до Російської імперії на початку ХІХ ст. відводилося надзвичайно важливе завдання щодо інтеграції цієї території до власних адміністративних, законодавчих, економічних та культурних структур. Саме церква була осередком духовного життя народів, які мешкали на цих теренах, створювала умови для мирного співіснування поліетнічного населення Південної Бессарабії. Дослідження різних аспектів діяльності православного духовенства, його ролі у розвитку духовної і світської освіти, науки і культури Півдня Бессарабії та у сусідній Румунії дозволить об'єктивно відтворити функціонування і місце православного духовенства у розвитку регіону та реалізації Росією імперських планів.

Як відомо, після закінчення російсько-турецької війни у 1812 р. Бессарабія залишилася під юрисдикцією православної церкви Московського патріархату. Була створена Кишинівська єпархія, богослужіння проводилися церковнослов'янською мовою, викладання в Кишинівській семінарії – російською. Архієреї в Бессарабію призначалися Синодом. У церковному житті Румунії того часу відбувалися дещо інші процеси. Нова держава взяла курс на «вестернізацію» місцевого православ'я, підпорядкування собі найвищого церковного керівництва, намагалася подолати як грецькі, так і слов'янські впливи. Незважаючи на те, що реформи, ініційовані румунською державою у другій половині ХІХ ст., зустрічали спротив деяких місцевих ієрархів, у кінці ХІХ – початку ХХ ст. «румунське православ'я» відрізнялося від «бессарабського». Саме тому надзвичайний інтерес становить вивчення православного духівництва Румунії з точки зору його характеристики відомими церковними діячами Бессарабії, які публікували свої статті в «Кишинівських єпархіяльних відомостях». Цінність цього часопису полягає також у тому, що інформацію, розміщену на його сторінках, часто неможливо отримати з інших джерел.

У сучасній українській історіографії зазначена проблема не знайшла належного висвітлення. Лише наприкінці ХХ ст. з'являються праці І.Лимана [1], О.Тригуба [2], О.Федорчук [3], Г.Степаненко [4], присвячені історії церкви в Південній Україні. Серед новітніх видань увагу привертає тематичний бібліографічний покажчик розвитку православ'я на Півдні України кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. (на матеріалах Херсонської

губернії та Південної Бессарабії), в якому представлено відомості про джерела і літературу з цієї проблематики [5]. Єпархіальні відомості як джерело вивчення православ'я Півдня України розглядає В.Кочмар [6]. Побіжно торкнулася питання про студентів-іноземців Київської духовної академії Н. Шип, яка досліджувала історію та місце цього вищого навчального закладу в культурно-освітньому просторі України [7]. Особливу увагу в своїх дослідженнях приділили питанню навчання в Академії іноземних студентів, в тому числі й румун, О.Путро і А.Путро [8].

Мета цієї публікації полягає в тому, щоб на основі матеріалів «Кишинівських єпархіальних відомостей» розглянути біографії та діяльність представників вищого православного духовництва Румунії, які отримали освіту в одному з найбільш відомих духовних закладів Російської імперії – Київській Духовній Академії.

У Бессарабській області церковне книгодрукування почалося після створення у 1813 р. Кишинівської та Хотинської єпархій за ініціативи екзарха Молдово-Валахського Гаврила (Банулеску-Бадоні), який був призначений митрополитом Кишинівським і Хотинським [1, 341]. Перший номер «Кишинівських єпархіальних відомостей» вийшов 1867 року. Журнал поділявся на дві частини: офіційну та неофіційну, авторську. В першій із них друкувалися маніфести і повеління духовного відомства, накази та розпорядження Св. Синоду, відомості про звільнення та нові призначення духовних осіб, уривки з різного роду звітів. Авторська частина містила матеріали богословського характеру. Це були праці церковних кореспондентів, богословів, істориків, бібліографів, хроніки єпархіального життя, рекомендації щодо проведення релігійних свят, інші духовні поради тощо.

Автором багатьох статей був А.Стадницький, який після закінчення Київської Духовної Академії у 1885 р. був направлений у Кишинівську Духовну Семінарію, а у 1887 р. призначений редактором «Кишинівських єпархіальних відомостей» [9]. Дисертацію на тему «Гаврило Банулеску-Бадоні, екзарх Молдово-Валахський і митрополит Кишинівський» він захистив у 1895 р. й отримав ступінь магістра богослов'я. У публікаціях він розглядав історію російської церкви, православ'я у Бессарабії та сусідній Румунії. А.Стадницький аналізував становище православного парафіяльного сільського і міського духовництва Румунії ХІХ ст., рівень його освіти, матеріального забезпечення та повсякденне життя. Після утворення єдиної держави – Румунського князівства (з 1881 р. – королівства) посилюється рух за становлення самостійної Румунської православної церкви, видатну роль у якому відігравали відомі церковні діячі Румунії, які отримали освіту в духовних навчальних закладах Російської імперії. Почесне місце серед вищих духовно-навчальних закладів Російської православної церкви посідала Київська духовна академія, це була перша подібна інституція в Україні. Вихідцями з Румунії було багато великих ієрархів, серед яких Г.Цамблак, митрополит Волино-Литовський, знаменитий П.Могила, митрополит Київський і фундатор Київської академії, Гаврило Банулеску-Бадоні, екзарх Молдово-Валахський і митрополит Кишинівський [10, 302]. Починаючи з 40-х років ХІХ ст., у Київській академії навчалося понад 100 румун, у Петербурзькій академії – близько 20 осіб, вихідці з Румунії навчалися в Кишинівській, Петербурзькій і Московській семінаріях. Про видатних випускників цих закладів автор розповідав на підставі особистого знайомства, про інших – керуючись статтями про них, надрукованими російською та румунською мовами в інших виданнях.

Найвідомішим випускником Київської духовної академії був Філарет Скрібан-Попеску. В 1839 р. Молдавський митрополит Веніамін Костакі направив листа Київському митрополиту Філарету з проханням прийняти на навчання одного з найкращих вихованців Яської семінарії Василя Скрібана-Попеску. За два роки він закінчив курс академії та отримав у 1841 р. ступінь магістра богослов'я [10, 309]. У Києво-Печерській Лаврі священник прийняв чернечий постриг з ім'ям Філарет.

Повернувшись на батьківщину, впродовж двадцяти років очолював Сокольську Яську духовну семінарію, заснував типографію, досяг єпископського сану і став видатним ієрархом Румунської церкви. За свою освіченість та змістовні проповіді отримав у Румунії ім'я «професор професорів» [11].

Одним із освічених після Філарета Скрибана, на думку А.Стадницького, був Мельхіседек Стефанеску – магістр Київської академії випуску 1851 р. Народився у 1823 р. в с. Гирчине округу Пястри-Нямца. Початкову освіту отримав у рідному селі, потім закінчив Сокольську семінарію, постригся у ченці та залишився викладати в цій же семінарії. За порадою свого ректора Михайла Скрибана у 1847 р. вступив до Київської духовної академії. Після повернення на батьківщину був учителем, інспектором семінарії, ректором [12, 353].

З 1865 по 1879 рр. він служив єпископом Нижньодунайської єпархії, резиденцією якої став Ізмаїл [12, 354]. У перший рік свого перебування в місті Мельхіседек перетворив духовну школу в чотирирічну семінарію, у якій викладалося догматичне, пастирське і моральне богослів'я, православне сповідання П.Могилы, загальна церковна історія, біблійська історія, молдавська мова та латина, правознавство, математика, креслення і церковний спів [13].

Наукову спадщину Мельхіседека Стефанеску складають чисельні праці історичного і богословського змісту. Серед історичних робіт А.Стадницький виділив історико-хронологічні описи Хушської та Романської єпархій, які містять багатий матеріал з історії південно-західної Росії, південних слов'ян, Бессарабії. Для вивчення історії розколу важливе значення має праця Мельхіседека «Липованство, тобто російські схизматики або розкольники і еретики», дослідження про Київського митрополита Григорія Цамблака. Мельхіседек Стефанеску був активним захисником православ'я, сприяв духовній освіті румунського духовенства і народу. Він заснував «Православне Румунське товариство», яке повинне було перекладати та розповсюджувати твори на захист православ'я, допомагати кандидатам священства отримувати богословські звання, відкривати православні виховні заклади. Завдяки його турботам був заснований богословський факультет при Бухарестському університеті [14, 389].

Матеріали «Кишинівських єпархіальних відомостей» містять також інформацію про ще одного відомого представника румунського духівництва – випускника Київської духовної академії, єпископа Римнико-Новосеверинського Геннадія Єначану. Він народився в Яссах 1836 р., закінчив Яську Сокольську та Халкінську (поблизу Константинополя) семінарії. Вищу освіту здобув у Київській духовній академії, отримавши у 1865 р. ступінь кандидата богослов'я. Після повернення на батьківщину присвятив своє життя педагогічній діяльності. Працював учителем філософії у бухарестській семінарії, потім очолював її на посаді ректора, був деканом і професором богословського факультету Бухарестського університету, а в 1886 р. призначений єпископом Римнико-Новосеверинським [14, 391].

Геннадій Єначану відомий як автор багатьох історичних та філософських і духовних творів. Декілька років очолював редакцію заснованого у 1874 р. щомісячного Синодального органу «Православна Румунська церква», в якому надрукував велику кількість статей. А.Стадницький зазначав, що не всі його роботи мають однакову історичну цінність, проте такі праці, як «Християнство в Дакії і хрещення румун», «Петро Могила, митрополит київський», «Про церковний живопис і архітектуру в давній і новій Румунії», незважаючи на оригінальні думки автора, мають певну наукову цінність [14, 393]. Крім того, автор статті про Єначану критикував його за погляди на діяльність митрополита Гавриїла, першого архіпастиря Бессарабії, якого він звинувачував у тому, що Бессарабія «стратегічно важлива румунська країна була у 1812 р. відсічена від Молдови» [14, 394].

А.Стадницький на сторінках «Кишинівських єпархіальних відомостей» розглянув діяльність ще одного представника вищого румунського духовництва, котрий отримав ступінь кандидата богослов'я у Київській духовній академії, архімандрита Феоктиста Скрибана, який у 1857 р. був відряджений у приєднану до Румунії Бессарабію, в м. Ізмаїл [14, 396]. Його заслуга полягала в тому, що він одразу відкрив церковну школу для підготовки духовенства, ініціював будівництво багатьох церков. У 1864 р. був призначений спочатку професором богослов'я, а потім ректором семінарії в Бухаресті, займався науковою і публіцистичною діяльністю.

Знанням вихованцем Київської духовної академії, про котрого писав А.Стадницький, був Сильвестр, єпископ Хушський, який закінчив згаданий навчальний заклад у 1873 р. і отримав ступінь кандидата богослов'я [15, 436]. Він займався викладацькою діяльністю, перебував на посаді професора і декана богословського факультету Бухарестського університету. Будучи членом румунського Синоду, чимало уваги приділяв покращенню матеріального становища румунського духовництва, запропонував власний проект вирішення цього питання [15, 440]. Багато років працював редактором синодального журналу «Румунська Православна Церква», в якому опублікував велику кількість власних та перекладних статей з богослов'я та церковного права [15, 443].

Таким чином, у XIX ст., у період становлення самостійної Румунської православної церкви, багато представників румунського духовництва отримували вищу духовну освіту в Російській імперії, яку гідно репрезентувала, поряд з Московською, Санкт-Петербурзькою і Казанською, Київська духовна академія. В закладі готували викладачів для семінарій, а також кадри для духовної ієрархії. Румуни-випускники академії, повернувшись на батьківщину, як правило, робили достойну наукову та богословську кар'єру, щиро і віддано служили інтересам православ'я, вели боротьбу проти розповсюдження католицизму, сприяли будівництву та відкриттю церков і монастирів, бібліотек і друкарень, покращенню матеріального становища парафіяльного духовенства, розвитку духовної та світської освіти.

1. Лиман І. І. Російська православна церква на півдні України останньої чверті XVIII – середини XIX століття / Ігор Ігорович Лиман. – Запоріжжя: РА «Тандем – У», 2004. – [Електронний ресурс]: Персональний сайт історика Ігоря Лимана – Режим доступу: <http://www.i-lyman.name/RPCerkvaPivdUkr.html>
2. Тригуб О. П. Історія Херсонської єпархії (1775 – 1918): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / О. П. Тригуб. – Донецьк, 2001. – 16 с.
3. Федорчук О. О. Православ'я в становленні культури півдня України (кінець XVIII – початок XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / О. О. Федорчук. – Донецьк, 2005. – 18 с.
4. Степаненко Г. В. Освітня діяльність православного духовенства в Україні (XIX – початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / Г. В. Степаненко. – К., 2002. – 23 с.
5. Розвиток православ'я на Півдні України, кінець XVIII – початок XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії) : бібліографічний покажчик / авт.-упоряд.: В. В. Самодурова [та ін.] ; наук. ред. Н. М. Діанова; відп. ред. М. О. Подрезова; ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2010. – 439 с.
6. Кочмар В. С. Єпархиальные ведомости как источник изучения православия Юга Украины / Вікторія Сергіївна Кочмар // Вісник Одеського національного університету. – 2010. – Т. 15. – Вип. 21. – С.44-54.
7. Шип Н. А. Київська духовна академія в культурно-освітньому просторі України (1818 – 1919) / Надія Андріївна Шип. – К.: Фенікс, 2010. – 435 с.
8. Путро О. І. Студенти-іноземці Київської Духовної Академії (XIX – поч. XX ст.) / монографія / О. І. Путро, А. О. Путро. – К.: НАКККиМ, 2011. – 340 с.

9. <http://www.moldova.ms/?l=ru&a=87&dnw=325>.

10. Стадницький А. Румыны, получившие образование в русских духовно-учебных заведениях / Арсений Стадницький // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1891. – № 9. – С.302-322.

11. Румынская Православная Церковь – Режим доступа: <http://ricolor.org/europe/ruminia/mp/10/>

12. Стадницький А. Румыны, получившие образование в русских духовно-учебных заведениях / Арсений Стадницький // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1891. – № 10. – С.353-371.

13. Биографии церковных деятелей православной церкви в Бессарабии // Режим доступа: <http://www.bessarabia.ru/biserica6.htm>

14. Стадницький А. Румыны, получившие образование в русских духовно-учебных заведениях / Арсений Стадницький // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1891. – № 11. – С.382-400.

15. Стадницький А. Румыны, получившие образование в русских духовно-учебных заведениях / Арсений Стадницький // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1891. – № 12. – С.436-447.

Церковная В. Г. Выпускники Киевской духовной академии – известные представители православного духовенства Румынии XIX ст. (на материалах «Кишиневских епархиальных ведомостей»).

В статье рассматриваются сведения об известных представителях высшего православного духовенства Румынии XIX ст., которые получили образование в Киевской духовной академии. Проанализированы их наиболее важные научные и богословские достижения, которые способствовали развитию духовного и светского образования, науки, культуры, церковного строительства в Румынии.

Ключевые слова: «Кишиневские епархиальные ведомости», Киевская духовная академия, высшее православное духовенство, Румыния, церковь, образование.

Tserkovna V. H. Graduates from Kiev Theological Academy – Outstanding Representatives of Romanian Orthodox Clergy of the XIXth Century (On the Materials of «Chisinau Diocesan Registry»).

The article is devoted to the information about the outstanding representatives of the Romanian Orthodox clergy of the XIXth century, who got educated at Kiev Theological Academy. Their most significant scientific and theological achievements that contributed to the development of spiritual and secular education, science, culture and church building in Romania were analyzed

Key words: «Chisinau Diocesan Register», Kiev Theological Academy, Orthodox clergy, Romania, church, education.